

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 46 Volume: 9 Issue: 46

Ekim 2016 October 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İSLAMÎ DESTANLARIN RÜYA MOTİFİ BAĞLAMINDA GEÇİŞ DÖNEMLERİ TRANSITIONAL PERIODS OF ISLAMIC EPICS IN THE CONTEXT OF DREAM PATTERN

Fatma YILDIRMIŞ*

Öz

Destanlar, Türk kültür tarihi içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Edebî bir ürün olmakla beraber tarihî, siyasi, sosyal, etnografi, ve destanî özellikleri bakımından pek çok açıdan incelendiğinde Türk kültürünün ve tarihinin belli dönemlerine ayna tutmaktadır. Buradan yola çıkılarak destanlarda, Türklerin yaşam biçimi, dünya görüşü, olaylara bakışı vb konularda tespitlere ulaşılabilir.

Çalışmada, İslamiyet'in etkisinde gelişen destanlar ele alınarak rüyaların kahramanların hayatlarının geçiş dönemlerinde nasıl bir etki oluşturduğu, ne gibi fonksiyonlara sahip olduğu üzerinde durulmuştur. Karşılaşılan sonuç; doğumundan önce anne-babasına haber verilmesinden tutun evleneceği kişilerin kim olduğuna, kahramanın öleceğinin bildirilmesinden vasiyetine kadar birçok durumda rüyaların, destanlardaki olay örgülerinin ilerlemesi açısından işlevsel olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslamiyet, Destan, Rüya, Doğum, Evlenme, Ölüm.

Abstract

Epics have a very important place in Turkish Cultural History. They are both literary products and they have held a mirror to particular periods of Turkish Culture and History when examined in terms of historical, political, social, ethnographic and in many other perspectives. Starting from this point of view, the matters such as the way of life of Turks, their worldview and perspectives to the events can be reached in the epics. Perhaps, there has been so significant information on the customs and life styles of the societies that no other source includes this information.

Turkey, with the adoption of Islam, has entered into a new culture circle. The works which can be considered as historical novels of folk literature *Battalname*, *Danişmendname*, and *Saltukname* are very important texts in terms of Turkishness and Islam's spread and settlement in Anatolia and Rumelia. The transitional period of human life, such as birth, marriage and death processes have come into focus in the epics which are especially created under the influence of Islam. The dreams with epic motif play an important role in determining the action plans of hero in the Islamic-character epics. In this respect, the dreams have many functions such as prophesying, becoming muslim of non-muslims, and becoming guide for the hero.

In this study, the epics that have developed in the influence of Islam are studied and what kind of impact it creates on the transition periods and what kind of functions it has are focused. The attained result, the dreams, in many situations from informing the parents before the birth, and whom the person will get married, and notifying the death to legacy, are seen functional in terms of the progress of the plot in the epics.

Keywords: Islam, Epic, Dream, Birth, Marriage, Death.

Giriş

1. Rüya

Semboller, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren, özellikle günümüze ulaşan mitolojik öykü, destan, efsane ve kutsal metinlerde kullanılır. Farklı yüzyıllarda ve farklı coğrafyalarda yaşamış insanların benzer semboller kullanmaları sembol dilinin evrensel yönünü ortaya koyar. Sembol dili, karakterleri tanıtmak, tema, zaman ve mekân gibi unsurlara açıklık kazandırmak ve anlatımı etkili kılmak gibi amaçlarla eserlere zenginlik katmak için kullanılır. Semboller; kimi eserlerde sembolik anlam taşıyan mekân, zaman, kişi, renk, şekil ve sayı olarak, kimi eserlerde de kişinin bilinçaltını ve karmaşasını yansıtan rüya ve arketiplerin içine gizlenerek karşımıza çıkar (Yılmaz, 2011: 45). Bu çalışmada da rüya sembolünün İslamiyet'in kabulünden sonraki destanlara nasıl bir zenginlik kattığı incelenecektir.

Rüya; Arapça "re'y: görme, görüş" mastarından türemiş bir kelimedir. Sözlükte "düş" (Develioğlu, 1997: 902); uyku sırasında görülen şey (Doğan, 1987: 944) gibi anlamlara gelir. Rüyalar, insan hayatının derinliklerini ve sırlarını yansıtan psikolojik verilerdir (İmamoğlu, 2010: 21).

Rüyalar, tarih boyunca pek çok bilinmeyenin anahtarı, insanın ve geleceğinin habercisi olarak kendisinden zaman zaman korku duyulmuş veya kendisine hayranlık uyandırmış, edebi eserlerin pek çoğuna konu olmuş ve bu eserlerde farklı işlevler üstlenmiştir. (Günay, 2015: 126). Metinlerde görülen her rüya motif özelliği taşımaz. Bir rüyanın motif sayılabilmesi için, olaylarda aktif bir rol oynaması, olayların akışını etkileyen fonksiyonel bir özelliğinin bulunması gerekmektedir. Bu nedenle de metinde olay örgüsüne

* Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatma.hamzaoglu@hotmail.com

etki eden, belirli bir işlevselliğe sahip olan rüyalar ancak motif sayılabilir (Kuzubaş, 2007: 306). Rüya motifi, Türk dünyası aşıklık ve destancılık geleneklerinde oldukça yaygın olan bir motiftir. Hemen hemen her Türk boyunda bu motife rastlanır.

Geleneksel sembollerle ifade edilen ve kişinin toplumsallaştığı çevrenin kültürel mana kodlarını taşıyan rüyalar, toplum kültürünün uzantıları durumundadır. Bu açıdan bakıldığında rüyalardaki semboller, bizzat kişinin yaşadığı olaylar olabileceği gibi sözlü anlatılarla şekillenen geçmişin izlerini de taşıyabilir. Bu bağlamda rüyalar, psikolojik boyut yanında, kültürel değer ve sembolleri de içine alan toplumsal bir olgu olarak da anlam kazanır (Karaman, 2004: 148).

Kutsal Kitaplardan ilkçağ yazılı kaynaklarına kadar neredeyse her dönemde ve millette rüya olgusunun ve algısının önem taşıdığını görülmektedir. Bugün, M.Ö. yaşamış olan Babil ve Asur toplumlarına ait rüya tabletlerinin olduğu bilinmektedir. Rüyalarında kötü ruhlarla karşı karşıya geldiklerine inanan Babilliler, rüya Tanrıçası olarak kabul ettikleri Mamu'dan yardım istemişlerdir. Mısırlılar ise, rüyayı Tanrıdan gelen bir ileti olarak kabul etmişlerdir. Mısır rüya Tanrısı Serapis adına yapılan tapınaklarda, kâhinler ve rüya tabircileri otururdu. Rüya görmek isteyenler ise gece boyunca bu tapınaklarda kalırdı (Duymuş Floriotı ve Eser, 2013: 74). Saray görevlileri arasında yer alan rüya yorumcuları, "Gizli Şeylerin Ustaları" diye çağırılırdı. Bunların bir başka adı da "Büyü Kitaplığının Bilgili Adamları" idi. Yazıya geçirilmiş rüyalarda aracı yoktu. Kimi zaman Tanrılar doğrudan rüyada görünüp insanlardan kendileri için dindarca bir davranış bekliyorlar ya da bir uyarıda bulunuyorlardı. Kimi zaman ise kendilerine sorulan bir soruya karşılık veriyorlardı (Dönmez, 2001: 41). Çinliler, rüya kaynağı olarak fizikî ve astrolojik faktörleri göz önünde bulundurmışlardır. Hindistan'da ise, M.Ö. 1500-1000 yıllarına dayanan Veda'larda rüya listeleri ele geçmiştir. Buna göre, kötü rüyalarından arınmak için özel hazırlanmış sularda yıkanmak gerekirdi. Gecenin farklı zamanlarında görülen rüyaların, olayların gerçekleşme zamanı ile alakası olduğu düşünülüyordu. V. yüzyılda Eski Yunan'da ruhun rüya esnasında vücudu terk edip Tanrılarla görüştüğü kabul ediliyordu. Ünlü Yunan hekimi Hipokrat, rüyalara büyük ölçüde bedenî yönden bir işaret olarak önem vermiş; fakat bazı rüyaların ilahî olduğunu da kabul etmişti. Roma'da ise Yunan etkisi ile rüyalara önem verilmiştir. Bazı tanınan Romalıların birçoğunun rüyaları, M.Ö. II. yüzyılda yazıya geçirilmiştir (Duymuş Floriotı ve Eser, 2013: 74). Eskiçağda rüyalarından, hastaları sağlığa kavuşturmak amacıyla da yararlanılmıştır. Eski Yunanistan'da rüyalara bir sağaltım yöntemi olarak çok büyük önem veriliyordu. Yunan dünyasında diğer alanlarda olduğu gibi tıbbın da bir Tanrısı vardı. Bu Tanrı Asklepios'tu. Yunanlıların büyük çoğunluğu onun iyileştirici gücüne inanıyordu. Antik dönemde Yunan sağlık Tanrısı adına kurulmuş 600 tapınak vardı. Bunların en görkemlisi ve en ünlüsü Epidaurus'taki Asklepios tapınağıydı. İkinci önemli tapınak ise Bergama'daydı (Dönmez, 2001: 43). Bugün Bergama harabelerinde görülen ünlü hastanenin tedavi metodu da hastanın burada göreceği rüyalar temeline dayanmaktaydı. Buraya gelen hasta içeri girince önce adaklarını keser, sonra havuza girerdi. Şayet iyi olacaksa havuz, su verirdi. Su verilen hasta, 50 m. kadar aynalı bir koridorda yürürken "Hasta, iyi olacaksın!" şeklinde bazı sesler duyduğunu iddia ederdi. Hasta daha sonra borulardan geçilen bir odaya alınırdı. Doktorun tedavisi hastanın o gece göreceği rüyaya göre yapılırdı. Bu bağlamda, İlkçağ insanı rüyaların, geçmişten ve gelecekte işaretler verdiğine inanıyor ve doğru bilginin bu işaretlerin yorumlanmasıyla oluşacağını düşünüyordu. Libyalı Synesius, Tanrısal mesajların rüyalar vasıtasıyla, efendi-köle ayırt etmeksizin herkese açık olduğunu çünkü rüya görmek için herhangi bir alet ve edevata ihtiyaç olmadığını yazmaktadır (Duymuş Floriotı ve Eser, 2013: 75). Bu tapınaklarda hastalara uygulanan sağaltım doğüstü özellikler de içeriyordu. Hastanın rüya uykusuna yatırılması, sağaltımın en önemli özelliğiydi. Rüya ile sağaltım, ancak inancı çok güçlü bir toplumda geçerli olabilirdi. Çünkü burada kutsal güçlerle ya da onun yardımcılarıyla açık bir iletişim söz konusuydu (Dönmez, 2001: 43).

Budizmin kurucusu olan Buda'nın doğumu ile ilgili rivayetlerde bir rüyadan bahsedilir. Rivayete göre Buda'nın annesi Maya, Buda'nın doğumundan önce bir rüya görmüş ve bu rüyada ona doğacak olan oğlan çocuğunun ileride ünlü bir mürşit olacağı bildirilmiştir (Tümer ve Küçük, 160). İsrailoğulları Mısır'da köle olarak yaşarken dönemin Mısır firavunu bir rüya gördü. Kâhinler, yakında İsrailoğulları içinden bir erkek çocuğun dünyaya geleceğini ve bu çocuğun firavunun tahtını elinden alacağı şeklinde rüyayı yorumlardılar (Özbay ve diğerleri, 2010: 39).

İslâm düşünürleri, rüyayı yaratıcı ile yaratılanlar arasında uyarıcı ve eğitici bir araç olarak görmektedir. Rüyalar vasıtasıyla edinilen bilgi, kesin değildir. Ancak deneme yanılma yoluyla kesinliği tam olarak anlaşılabilir. Kişi, rüyaları doğru yorumlamak suretiyle, kendi iradesi ile karar verip onu kullanma hakkına sahiptir. Bu açıdan kimi zaman bir müjde, kimi zaman bir uyarılma, kimi zaman ise bir ilham suretinde rüyalarından faydalanılabilir (Akot, 2011: 111). İslam düşünürlerinin görüşleri rüyanın mahiyeti, çeşitleri ve rüya tabiri gibi hususlarda pek de farklı değildir. Genel olarak rüyalar üç kısma ayrılır.

a) Rahmanî Rüya: Allah tarafından uykuda iken doğrudan veya bir melek vasıtasıyla gerçekleşen rüyalar.

- b) Nefsânî Rüya: Nefsin telkinleri ve fikirlerin çağrışımıyla görülen rüyalar. Kişi uyanırken ne işle meşgulse rüyasında onunla ilgili birtakım şeyler görür.
- c) Şeytanî Rüya: Uykuda şeytanın telkini ile görülen rüyalar (Yüksel, 1996: 144-146). Birincisi açık olduğundan yoruma gerek yoktur. İkincisi rüya-yı sadıka olup yorumlanması gerekmektedir. Üçüncüsünün ise gerçekle ilişkisi yoktur (Uludağ, 2001: 303-301).

2. Türk Destanlarında Rüya Motifi

Destanlar, ait olduğu milletin, karakteristik özelliklerini gösteren bütün duygu ve düşünce yapısını gösteren bir türdür. Destanlar, milletlerin geçmişlerindeki diri ve canlı hedeflerin geleceğe aktarılmasında birinci derecede önemli olan yazılı veya sözlü belgelerdir. Destanlarda bir milleti millet yapan bütün unsurları bulmak mümkündür (Güzel, 2006: 122). Bu bağlamda değerlendirildiğinde Türk kültürünün estetik bir tahlili olan Dede Korkut hikâyelerinin, yaşam gibi doğum hikâyesi ile başlayıp ölüm hikâyesi ile sona ermesi tesadüfî değildir. Nitekim Oğuz toplumunun sembol isimlerinden Boğaç Han, ilk hikâyede dualarla, adaklarla dünyaya gelir. Son hikâyede ise Bamsı Beyrek'in ölümü, insan gerçeğiyle bütünleşerek eseri şekillendirmiştir (Eliuz, 2001: 83).

Destanlar, eski gelenek, görenekleri, içinden çıktığı toplumun dünya görüşünü yansıtır. İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde teşekkül eden Müslüman gazi kahramanların savaşlarını, yaşayışlarını anlatan destanlarda bile doğum, ad verme, evlenme, ölüm, yas törenleri, askerlik, savaş, av töre ve yasalarını anlatan kısımlar İslam'dan önceki devirlerin izlerini taşımaktadır (İnan, 1998: 201). Türk destanlarındaki rüya motifleri, destanların kuruluşundan olayların gelişip tamamlanmasına kadar olan süreçte kendini gösterir. Neredeyse bütün destanlarda yer alan rüya motifi birinci veya ikinci derecede kişiler tarafından görüldüğünden genellikle destanın gelişip teşekkül etmesini sağlarlar ve başarıların tamamlanmasında etkili olurlar (Öztürk, 1980: 85).

Rüya motifi, destan içerisinde farklı görevler olarak hem destanı zenginleştirir hem de destanın sanatsal değerini artırır. Destanlardaki rüyaların işlevlerini sıralamak gerekirse;

1. Rüyalar, gelecekteki olaylardan haber verir. Rüyaların gelecekte haber vermesi, destandaki olay örgüsünün rüya motifiyle temellendirildiğini gösterir. Kahramanın doğumu, fetihler, savaş galibiyetleri, savaş mağlubiyetleri, karşılaşılabilecek tehlikeler ile ilgili rüyalar, geleceği tayin eder.

2. Rüyalar, kahramana rehberlik eder. Düşmana karşı zor durumda iken galip gelebilmek, tılsımlı olayları çözebilmek, olağanüstülük kazanabilmek, silah yapabilmek için rüyaların rehberliğine ihtiyaç hissedilir.

3. Cihat ve fetih düşüncesinin birlikte yer aldığı Türk destanlarında rüyaların en önemli işlevi, rüya ile birlikte gayrimüslimlerin Müslüman olmasıdır.

4. Bazı kahramanların yaralarının rüyada iyileştirilmesi, rüyaların en güzel işlevlerindedir.

5. Türk destanlarında esir olan kahraman veya kahramanın yakınlarının rüya sonucu esaretten kurtulmaları, rüya motifinin diğer bir işlevidir.

6. Destanlardaki rüyaların bir işlevi de bazı emir ve isteklerin kahramana iletilmesidir. Özellikle İslamiyet sonrası destanlarda rastlanılan bu motifte, din uluları rüya yoluyla kahramana yapması gerekenleri iletirler.

7. Âşık Edebiyatımızda görülen ve âşığı sade kişilikten sanatçı kişiliğe yükselten kompleks rüya motifine (Günay, 1999: 94) destanlarda da rastlanır.

Rüyaların işlevleri, sadece destanları değil halkın kültürünü aktaran birçok edebi eseri zenginleştirmiştir. İçinden çıktığı toplumun iç dinamiklerini yansıtan hikâyelerde de gelecekte haber veren, olay akışını yönlendiren, emir ve isteklerin kahramana iletilmesi gibi rüyaların işlevlerine rastlanılmaktadır (bkz Duran, 2016).

Türk destanlarında rüya motifine ilk olarak Oğuz Kağan Destanı'nda Uluğ Türk tarafından görülen rüyada rastlanmaktadır. Bu rüyada Uluğ Türk, bir gün rüyasında bir altın yay ve üç gümüş ok görür. Oklar kuzeye doğru, yay da gün doğusundan gün batısına doğru yönelmiştir. Rüya dinleyen Oğuz Kağan, ülkesini rüyanın tabirine uygun olarak oğullarına paylaşır. Rüya, Oğuz boylarının geleceği ve teşkilatlanması açısından haberci niteliğindedir (Yardımcı, 2007: 64)

İslamiyet'i kabul etmesiyle Türkler, yeni bir kültür dairesine geçmiştir. Zamanla sahip olduğu kültürel birikim ya İslami bir kılığa bürünmüş ya da unutulmuştur. Bu adaptasyon ve unutma sürecinin izlerini, en somut şekilde, farklı zamanlarda oluşmuş destanlarda takip edebilir. Bu destanlar içerisindeki olaylar, kahramanlar ve motifler, yeni kültür çevresinin edinimleriyle dönüşüm süreci içerisine girerek güncelliğini koruma eğiliminde olmuştur (Duman, 2012: 191).

İslâmî Türk destanları, Anadolu'da Türk kültürüyle şekillenmiştir. Anadolu'da meydana gelmiş ilk Türk destanı ve dolayısıyla da oluşan destan zincirinin de ilk halkası *Battal Gazi Destanı*'dır. Battal Gazi Destanı, VIII. yüzyılda Emevî-Bizans savaşlarında tanınmış Battal Gazi adlı bir kahramanın din için yaptığı savaşları konu edinen destan veya destanî halk hikâyesidir. *Menâkıb-ı Gazavât-ı Seyyid Battal Gâzi, Hikâyet-i*

Seyyid Battal Gâzi, Seyyid Battal Gâzi Menkıbeleri, Kitab-ı Battal Gâzi gibi pek çok isimle de anılmaktadır (Demir ve Erdem, 2006: 113). Bu destan tarihi bir konu üzerine kurulmuş ve Türklere ait bir kahramanlık destanıdır. Destanda İslam dininin unsurların kuvvetli bir şekilde dikkat çekmektedir. Peygamber soyundan gelen bir İslam kahramanının Müslümanlığı yaymak düşüncesiyle yaptığı cenkleri anlatır (Köprülü, 2004: 278-279). Türk kültüründe çok sevilmesinin ve yaygınlaşmasının sebebi, Battal Gazi'nin İslâmiyet'in yayılması uğruna kahramanlık göstermesi ve kahramanlığın mekânının Anadolu olmasından kaynaklanmaktadır (Demir ve Erdem, 2006: 109).

Dânişmend Gazi Destanı, Anadolu'da, Malatya'dan başlayıp İstanbul'a kadar uzayan çizginin Dânişmend Gazi ve arkadaşları tarafından fethini, Malazgirt Savaşı'ndan hemen sonra Anadolu'da başlayan Türk-Bizans mücadelelerini anlatmaktadır. Yani destanda sözü geçen mekân bugünkü Türkiye'nin Malatya, Kayseri ve Ankara'dan İstanbul Boğazı'na çekilecek bir çizginin kuzeyidir (Demir ve Erdem, 2006: 111). Bu tarihi şahsiyet etrafında teşekkül eden destan Battal Gazi Destanı'nın bir devamı, Anadolu fethine ait Türk destanın ikinci aşaması olarak kabul edilebilir (Köprülü, 2004: 280).

Dânişmend Gazi Destanı, tarihî özelliklerinin yanında XIV. ve daha önceki yüzyıllarda Türklerin gelenek, görenek ve hayat tarzının incelenmesi açısından önemli bir kaynaktır (Demir ve Erdem, 2006: 110).

Köroğlu Destanı uzun asırlardan günümüze gelen Orta Asya'dan Balkanlara kadar Oğuz Türkleri arasında bilinen, hâlâ anlatım geleneğindeki yerini koruyan, sevilen bir destanıdır. Köroğlu Destanı gibi hayatîyetini ve dinamizmini bu derece koruyan ve icra alanı geniş bir esere başka milletlerin hayatında rastlamak zordur. Köroğlu'nun Türk kültür ve edebiyatında özel ve önemli bir yeri vardır (Bars, 2008: 176).

Kırgızların millî destanı olan Manas Destanı, Türk mitolojisinden ve bozkır kültüründen izler taşımaktadır. Beş yüz bin mısraının üzerinde olan destan, bu özelliğiyle dünyanın en büyük destanlarından biridir. Destanda hayatı anlatılan Kırgızlar, bir devlet kurma, dünyayı zaptetme, ülkelere hükmetme ülküsünden uzak, kabile hayatı yaşayan bir toplumdur. Destanda Kırgızların Kalmuk-Moğollar ve Çinlilerle yaptıkları mücadeleleri işlenirken Kırgızların folkloru, gelenek ve görenekleri, inançları gibi bilgilere de ulaşılabilir (Bars, 2014: 346).

Oğuz Kağan Destanı, Türklerin Oğuz boyunun tarihsel hayatını destanî biçimde anlatır. Tespit edilmiş yedi tane Oğuz Kağan Destanı'nın nüsha vardır. Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı, Resîdeddin Oğuznamesi, Ebu'l-Gazi Bahadır Han Oğuznameleri, Cüveynî'nin Oğuznamesi, Yazıcıoğlu Ali Oğuznamesi, Uzunköprü Oğuznamesi, Kazan Oğuznamesi'dir. Bunlardan Uygur harfli Oğuz Kağan Destanı nüshası dışında kalanların hepsi İslâmiyet sonrası döneme aittir. Oğuz Kağan Destanı akıncı-atlı göçebe Türk kültürünün mahsulü olan eserlerdendir. Kahraman içinde yetiştiği toplumun ideal insan tipini temsil etmektedir. Oğuz'un ideali bütün dünyayı kendi hâkimiyeti altına almak, Türk Cihan Devleti kurmaktır (Bars, 2013: 181-183).

Çoğunlukla Osmanlı döneminde yazıya geçen bu menkıbevî metinler, Müslüman Türklerin maddî ve manevî fetihlerini konu edinmesinden ve sade dille oluşturulmasının etkisiyle köylerden saraya, ordudan edebiyat dünyasına kadar her kesim tarafından ilgi görmüş ve okunmuştur (Demir ve Erdem, 2006: 110).

Türk mitolojisi ve İslâmiyet öncesi Türk destanlarında geçen rüya motifiyle, İslâmiyet'in kabulünden sonraki döneme rastlayan, cihat ve fetih içerikli Türk destanlarında geçen rüya motifi karşılaştırıldığında din temasının öne çıktığı görülür. Özellikle mitolojilerde geçen rüyalar, Türk kültürü açısından önemli sembollerle (kurt, ağaç, ok, yıldız, yada taşı vb.) temellendirilmiştir. Bu semboller, Türk kültürü yansıtan niteliklerle doludur. İslâmiyet'in kabulünden sonraki dönem destanlarındaki rüyalarda, semboller az kullanılmıştır. Rüyaların ilettiği mesajlar daha açıktır ve doğrudan iletilir. Bu mesajları Hz. Muhammed, Dört Halife, Hızır, Kırklar, Pirlar, Gaziler gibi din büyükleri iletirler. Destan, rüyada verilen bu mesajın işlevine ve görevine göre ilerler (Çelepi, 2010: 268-269). Rüyalarda görülen din büyükleri, aslında kahramanın rüyasında ortaya çıkan ortak bilinçdışından başka bir şey değildir. Arketipik nitelikler taşıyan bu kişiler bütün bir topluma mal olmuşlar, evrensel olanla kişisel olanı kendilerinde birleştirmişlerdir (Yılmaz M., 2011: 1885).

İslâmiyet öncesi Türk destanlarında, rüyalarda geçen sembollerden dolayı bu rüyaları yorumlayacak birilerine ihtiyaç hissedilirken, İslâmiyet sonrası Türk destanlarında rüyada verilen mesaj çok açık olduğundan bir yorumcuya ihtiyaç duyulmaz. Rüya'yı gören, uyanır uyanmaz rüyadan ne anlam çıkaracağını bilir. İslâmiyet öncesi Türk destanlarında, rüya müjdeli bir haber verecekse, bu rüya bir toy eşliğinde anlatılır ve birilerinden yorumlanması istenir (Çelepi, 2010: 269).

2.1. Doğum Geçiş Döneminde Görülen Rüyalar

Doğum insan hayatının geçiş dönemlerinden birincisidir. Hayatın başlangıcı olan doğum, aynı zamanda soyun devamı manası da taşıyan ve birçok uygulamayı bünyesinde barındıran bir olaydır (Çelik, 2005: 199). Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların, soyun ve sopyun sayısını arttırmaktadır, sayı artışı gücün, dayanışmanın artması anlamına gelmektedir (Örnek, 2000: 131).

Doğum geçiş dönemiyle ilgili görülen rüyalar; Manas Destanı, Köroğlu Destanı, Battal Gazi Destanı ve Oğuz Kağan Destanı'nda görülmektedir. Manas ve Battal Gazi'nin doğuşu ile ilgili müjdelere rüyada telkin edilerek başlar.

Manas Destanı'nda Cakıp Han, çocuğu olmaması nedeniyle büyük bir üzüntü çeker "çocuk doğurmak için çarelere başvuruyorsun" diye hanımı Çıyırıldı'ya sitemde bulunur. Her ikisi de üzgün oldukları bir gece rüya görürler. Uyandıkları zaman rüyalarının çocuklarının müjdesi olduğunu anlarlar (İnan, 1972: 7-8).

Manasın doğumunda olduğu gibi oğlunun da doğumunda rüya motifine yer verilmektedir. Manas zehirlenmiş, karısı Kanıkey onu iyileştirmek için türlü ilaçlar yapar ama fayda vermez. Mekke'ye gider, Tanrı'ya dua eder. Kanıkey, Mekke'de yatarken gece rüyasında Manas'ın başında bir demir ege görür, onu alır ve koynuna saklar. Kanıkey sabah olunca rüyasını tabir ettirir ve bir çocuğu olacağını öğrenir. Nitekim Kanıkey eve döndüğünde Manas iyileşir, hamile kalır (Ögel, 2003: 530).

Tarihsel bir hikâye haline gelmiş Battal Gazi Destanı'nda Hıristiyan ordularına karşı giriştiği çetin mücadeleler ve İslam'ı yaymak için yaptıkları savaşlar anlatılan Battal Gazi, Hüseyin Gazi'nin oğludur. Destanda, ava giden Hüseyin Gazi'nin önüne bir geyik çıkar. Hüseyin Gazi onu yakalamak için kovalar. Geyik bir mağaraya girer. Geyik kaybolur bu defa karşısına eğeri üstünde, gemi ağzında bir at çıkar. At çok alımlıdır. Hayretler içinde kalan Hüseyin Gazi, onu tutmak ister, ama at yanına yaklaşmaz. Bu sırada mağara içinden bir ses gelir:

"Hüseyin'e itaat et, henüz vakit gelmedi ki ben seni Cafer'e göndereyim."

At bu sesi duyunca sakinleşir. Hüseyin Gazi, O'nu yularından tutar ve yere saplı duran süngüyü çıkarıp alır. Süngünün üzerinde yazılar vardır ve ayrıca onda Hz. Peygamber'in iki tutam saçı bulunmaktadır. Hüseyin Gazi atına biner ve bu atı yedeğine alır.

Yolda düşündü ki "Cafer kimdir ki böyle silâhlar ona verilecek? Bu düşüncede iken uykucu geldi. Atını bağlayıp yattı. Düşünde bir pir gelerek:

– Ya Hüseyin! Müjdelere olsun sana ki o Cafer senin oğludur. Doğumuna az kaldı. O gelecek ve tüm Rum'u Müslüman edecek. Öyle işler edecek ki hiçbir pehlivan yapmamış olacak, dedi. Hüseyin Gazi uyandı. Şükür secdesi etti. Kalkıp atına binerek şehre geldi. Bu hadiseden sonra Hüseyin Gazi'nin bir oğlu olur ve adını Cafer (Seyyid Battal Gazi) koyarlar (Köksal, 2007: 17).

Köroğlu Destanı'nda kahramanın doğumunda olağanüstülük göze çarpar. Destanın Türkmen, Kazak, Özbek versiyonlarında kahraman mezardan çıkartılır. Köroğlu'nun annesi ve babası ölür, annesi ölmeden önce hamiledir. Bu durum Köroğlu'nun dedesine bir rüya ile bildirilir.

"Adı Beğ'in ölümünden sonra büyük yalnızlık hissedenden Cığalı Beğ çok üzgündür. Çünkü hem oğlunu hem de gelinin kaybetmiş, hem de kendi soyunun devam ettiricisi olacak torundan mahrum kalmıştır. Ancak bir gün uyumakta olan Cığalı Bey rüyasında; "Kalk Cığalı Beğ senin bir oğlun oldu, gelinin kabrine git yokla" diye bir haber gelir. Uyanıp etrafında kimseyi göremeyen Cığalı Beğ tekrar uykuya dalar ve aynı şey kendisine tekrar söylenince etraftan haber beklemeye başlar." (Ekici, 2004: 106).

Cığalı Beğ'in büyük oğlu Gencim Bey'in çobanı, mezardan bir çocuğun çıkıp, keçi tarafından emzirildiğini görür. Çoban, olayı Gencim Bey'e anlatır. Gencim, kardeşinin karısının öldüğünde hamile olduğunu ve çocuğun, kardeşi Adı Bey'in oğlu olduğunu anlar. Cığalı Bey'e haber verilir, çocuk bir tuzak kurularak mezardan çıkarılır, eve götürülür. Adını Ruşen koyarlar. Fakat mezarda doğduğu için Köroğlu (guroğlu) olarak da anılmaya başlar.

Oğuz Kağan Destanı'nda Oğuz Kağan annesinden doğar doğmaz onu emmez. Diğer destanlarda böyle bir ayrıntıya yer verilmezken Oğuz Kağan Destanı'nda özellikle verilmesindeki amaç, İslamiyet etkisinin destana yansımaları göstermek olabilir. Destanda Oğuz Kağan, Müslüman olarak doğduğundan gayrimüslim annesini emmek istemez. Destanda bu olay şu şekilde anlatılır.

Kara-Han adlı Han'dı, Türklerin büyük Han'ı,
Aylar günlerden sonra, doğmuştu bir oğlanı
Üç gün, üç gece geçti, annesine gelmedi,
Annenin memesinden, bir damla süt emmedi.
Ban gelmedi diye, annesi ağlıyordu,
Sütüm emmedi diye, kalbini dağlıyordu.
Ağlayıp sızlıyordu, beşiğe dolanarak,
"Sütümü az em!" diye, çocuğa yalvararak.
Bakmadı annesine, annesi döğünürken,
Gülmedi milletine, onunla öğünürken.
Annesi uyuyunca, rüyalarına girdi,
Annesiyle konuşup, şöyle öğütler verdi:
Dedi :-"Ey benim annem, öğüdümü alırsan!

"Yüce Tanrı'ya tapıp, eğer Hakkı tanırsan!
"O zaman memen alıp, ak sütünü emerim,
"Bana lâyük olursan, adını anne derim!"

Bu emri duyan anne, henüz üç günlük alpten,
Tanrı'ya bağlanmıştı, bütün ruhuyla kalpten,
Türklerle, Hakanları, bu çağda kâfir idi,
Oğuz Han'ın sözüne, kalpten bağlanan anne,
Tanrı'nın birliğine, artık inanan anne,
Oğlunun sözlerini hiç kimseye demedi,
Babasına açmadı, Türklere söylemedi.
Dedi: -"Ben söyler isem, beni de öldürürler,
"Üç günlük oğlanuğu, ölüme götürürler!"
İman edince anne, Oğuz aldı memeyi,
Öğrenmeye başladı, artık anne demeyi (Ögel, 2003: 157-158).

2.2. Evlenme Geçiş Döneminde Görülen Rüyalar

Evlilik; evlenme kararı veren şahısların gerek kişilik yapıları bakımından, gerek sosyal ve ekonomik koşulları yönünden kendilerini farklı bir ortama ve yaşantıya hazırladıkları bir süreç (Keleş, 2004: 185), dini inançlara, yasalara, töre ve geleneklere göre herhangi bir sakıncası olmayan, toplumun bütün katlarınca uygunluk gösteren bir biçimde bir araya gelip birlikte yaşaması ve kutsal kabul edilen aile müessesesidir (Korkmaz, 1999: 92).

Türkler göçebe ve savaşçı bir millet olduğundan Türk ailesinde erkek, kadına göre daha yetkili ve otoriterdir. Bu özelliğinden dolayı Türk ailesine "Ataerki" aile adı verilmektedir. (Şaşmaz 1991: 53). Fakat bunun yanında Türk kültüründe kadın, gerek aile içinde gerek sosyal ve siyasi hayatta şerefli ve üstün bir mevkide bulunmaktadır. Kadın da erkek gibi yetiştirilir, ata biner, ok atar, av avlar, savaşır. Babasının ve kocasının malı üzerinde hakkı vardır. Evde evin erkeği olmadığı zamanlarda kadın, söz sahibidir, otorite ve hâkimiyeti vardır, tek başına karar alarak gerektiğinde savaşa katılır, eşine destek verir (Kahya, 2000: 230).

Evlenme geçiş dönemiyle ilgili rüyalar; Battal Gazi Destanı'nda ve Danişmend Gazi Destanı'nda görülmektedir.

Dânişmend Gazi Destanı'nda Dânişmend Gazi Gümenek'i fethettikten sonra Tokat'a gelir ve gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Peygamber rüyasında Artuki ile Efromiya'yı evlendirmesini, sevenleri kavuşturmasını söyler.

"O gece Melik zikir ederken uyku hali geldi, uyudu. Düşünde iki cihan güneşi Muhammed Mustafa (s. a. s.)'yı gördü bütün ashabi yanındaydı. İmam Ali, Hasan ve Hüseyin ve baki gaziler ki, Ebu Müslim ve Harezmi Cihangiri Mızrap ve Ahmed (Zemçi Yaran) ve Seyyid Battal Gazi ve Abdulvahhap Gazi hepsi bir yere toplanmış oturdular. Melik Dânişmend onları görüp karşıladı, hizmet ve hürmette bulundu ve Resulün elini öptü.

Hazreti Resul (s. a. s.) de Melik Dânişmend'in arkasını sıvadı, hatırını sordu:

- Nasılsın, hoş musun? dedi.

Melik: - Ey gaziler ne oldu da bize geldiniz? dedi. Seyyid Battal Gazi: Biz Artuki'nin düğününe geldik, dedi. Yarın düğün hazırlıkları yapasın, zira beklemek haddi aştı, ezelden o kız Artuki'nin nasibidir, onlardan iyi bir evlat vücuda gelecek, Muhammed aşkına, din yoluna kılıç vursa gerektir, küfre yardım kılanların kökünü keser gerektir, dedi.

Melik Dânişmend uykudan uyandı, gönlü aydınlandı, Muhammed Mustafa'ya sıdk ile salavât getirdi, gazilerin ruhuna dua ve sena kıldı. Sabah namazını kıldı. Sonra buyurdu, Nestor'un otağını kurdular; tahtlar, kürsüler kuruldu, süslendi; yüz hizmetçi, iki yüz karavaş ve iki yüz kul ve üç yüz deve ve yüz elli katır ve yüz tahta İstanbul'u atlas ve yüz tahta zerbeft: altın ile dokunmuş sırmalı kumaş ve bu develere, katırlara mal ve elbise yüklettiler. Sayısız hizmetkârlar, hesapsız taht yöresinde hazır oldular. Hiç kimse bilmezdi ki Melik bunları neyler. Melik buyurdu, halife âlemine, Ebu Müslim sancağını getirip diktiler. Davul ve nakâreler vuruldu ki onları halife vermişti hep bir ağızdan çaldılar. Divan kuruldu, bütün gaziler toplandılar. Bu hali görüp acaba bu ne ki diye şaşırıldılar. Melik buyurdu; bin koyun, yüz at, iki yüz sığır boğazladılar. Çeşit çeşit yiyecekler, bal, yağ ve sair yemekler hazırlandı, ne lazımsa tamamlandı.

Beyler yüzlerini yere koyup Melik'e dua ve sena kılıp dediler ki: - Ey server, bu merasim kimin içindir?

Melik: Bu gece Muhammed'in ve evliyaların cemallerini gördüm, Hazreti Resul (s. a. s.) bana Efromiya'yı Artuki'ye vermeme, iki hasreti birbirine kavuşturmamı buyurdu, dedi. Beyler ve gaziler bu haberi alıp, Melik'e dua sena kıldılar (Sert ve Biçer, 2007: 132-133).

Yine aynı destanda Melik'in evliliği hakkında verilen ilk bilgi, destanın son çeyreğinde yer alan bir rüya ile ilgilidir. Artuki ile Efromiya Dânişmend Gazi ile Kaytal'ın kızı Gülnuş Banu'nun birbirine uygun

olabileceğini düşünürler. Gülnuş Banu'ya Müslüman olursa Gazi evlenebileceğini söylerler. Kaytal'ın kızı Gülnuş Banu'ya, Melik'le evleneceği rüyada bildirilir (Demir, 2004: 198). Bunun üzerine babası onu Ankara kalesinde saklamaya çalışır. Destanın sonlarına doğru rüya gerçekleşir ve Melik ile Gülnuş Banu evlenir.

"O çerinin ardından bir atlı kişi geldi. Derhal Artukî dağdan aşağı inip, o atlının yolunu aldı.

Sordu: - Bu kimin çerisidir?

O atlı: - Bu Kaytal kızıdır ki Selasil'den gelir, Ankara'ya gider, dedi.

Artukî: - Niçin gider? dedi.

O er: - Bu kız meğer bir düş görmüş, düşünde bir kişi bu kıza demiş ki, "Seni Melik Dânişmend helalliğe alır, kendisine hatun kılar. "Kız bu düşü atasına demiş, Kaytal bu haberi işitip asker gönderdi. Kızı Ankara Kalesi'ne iletirler ki, muhkem bir kaledir, burcu, barısı gayet sağlamdır, dedi.

Artukî sordu: - Bu kızın adı nedir?

O : - Bu kızın adı Gülnuş Banu'dur.

Artukî bu haberi işitip çok sevindi : - Bu kız Melik'e çok iyi bir armağandır. Gel Müslüman ol, dedi.

O gâvur Artukî'ye hamle kıldı. Artukî at tepti, o gâvuru tepeledi, geri dönüp yaranlarının yanına geldi, ahvali Efromiya ve Ahmed'i Serkis'e haber verdi.

Ve dedi ki: - Ondan daha iyisi yoktur, biz varırız, Tanrı inayetiyle o düşmanları yeneriz, o kızı Melik Dânişmend için alırız, dediler.

Onlar : - Mûnasiptir, dediler (Sert ve Biçer, 2007: 197-198).

Battal Gazi Destanı'nda Battal'ın evliliği bir rüya sonucu gerçekleşir. Battal Gazi, Emir Ömer ile gezerken bir bahçede gördüğü kıza âşık olur ve Emir Ömer'den o kızın amcası Hasan'ın kızı olduğunu öğrenir. Battal'ın bu kıza evlenmesi Hz. Muhammed'in Emir Ömer'e rüyasında Battal'ın Hasan'ın kızı Zeynep ile evlendirilmesini söylemesi üzerine gerçekleşir. Hz. Muhammed Emir Ömer'e rüyasında şöyle der:

- Ya Emir Ömer! Duyuracak adam gönder ve Hasan'a haber et ki ben kızımı Battal'a verdim. Değil iki, bir demesin versin. Düşün yap ve kızı Seyyit Battal'la evlendir, dedi.

Emir Ömer ertesi günü Hasan'a haber gönderir, rüya anlatılır. Hasan bu haberi kutsal bir emir olarak görür. Hasan çok sevinir ve kızını Battal ile evlendirir (Köksal, 2007: 48).

Yine aynı destanda karısını kurtarmaya giden Battal Kayser'in kızlarından Mâhpiruz ile karısı Zeynep'in konuşmalarını işitir.

"Seyyit yukarıdan dinliyordu. Mâhpiruz uzandı, yanındaki bir sayfa kâğıdı çıkardı ve açtı. O kâğıdın içinde, Seyyit'in arkadaşlarının kimlikleri yazılıydı. Zeynep'e gösterdi.

Zeynep: - Sen bunları nerede gördün ki kimliklerini yazdın? dedi.

Mâhpiruz: - Kırk gündür Resul Hazretlerini düşümde gördüm. Bu kırk Müslüman'ı onun huzurunda gördüm. Resul Hazretleri dedi ki: "Bu kırk kişiyi cennete gönderdik. "Ben de dedim ki: "Ya Resûlullah! Beni bunların birine ver. "O da dedi ki: "Kırk günden sonra yukarıdan aşağı kim inerse, ben seni ona verdim. "Ben de saydım, bu gece kırkıncı gecedir. O yüce insan yalan söylemez. Eğer hak peygamber ise, sözü gerçekleşse, yukarıda kim varsa gelsin aşağı insin.

Seyyit bunları yukarıdan bir bir dinledi. Yukarıdan seslendi:

- Muhammed Mustafa! dedi. Güpür güpür merdivenden aşağı indi.

Zeynep: - Ey güzeller güzeli! Bu gelen Seyyit Battal'dır, deyince aşağı indi.

İkisi karşıladılar. Mâhpiruz Seyyit'e baktı; olgunluğunu güzelliğini ve boyunu posunu inceledi. Aşkı daha da arttı. Çabucak, taze kuzu bünyanı ortaya getirildi. Yediler, içtiler şükrettiler (Köksal, 2007: 58).

Rüyanın işlevlerinden biri de gayrimüslimlerin Müslüman olmasıdır. Battal Gazi Destanı'nda Kayser'in kızı Gülendâma rüyada Hz. Peygamberin telkin etmesiyle Müslüman olur. Hz. Peygamber tarafından İslâmiyet Gülendâma'a telkin edilir ve Battal ile evleneceği de haber verilir:

- Gülendâma, ben seni Battal'a verdim. Senden, bir oğlu olacak ve adını Beşir koyacaksınız. Tez şimdi imana gel, Battal başının ucundadır, dedi.

Kız hemen uyandı, Battal'ı başı ucunda gördü. "Sıddık ya Resûlullah deyip Seyyit'in ayağına kapandı ve iman etti (Köksal, 2007: 122).

2.3. Ölüm Geçiş Döneminde Görülen Rüyalar

Halk arasında ölüm ecelle ilgilendirilir. Kişinin eceli gelmesi, yani ölümü gibi anlaşılmaktadır (İbrahimioğlu Kadırcade, 2005: 64). Türk kültüründe ölümle ilgili gelenek ve görenekler büyük ölçüde İslâmî olup, tamamına yakını Müslüman olan Türkiye ve Türk topluluklarında hemen hemen aynı şekilde uygulanır (Çelik, 2005: 446). Ölüm çevresinde toplanan ve ölen kişiyle toplum bireylerini kuşatan bu inanmalar, âdetler, törenler ve kalıplaşmış davranışlar başlıca üç gruba ayrılmaktadır. Bunlardan birincisini ölenin "öte dünyaya gidişini" kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde gerekse de öte dünyada mutlu ve saygın bir ölü olmasını sağlamak için yapılan uygulamalar oluşturmaktadır. İkincisi, ölenin geri dönüşünü engellemek, yakınlarına kötülükte bulunmasını önlemek için yerine getirilmektedir.

Üçüncüsü ise, ölenin yakınlarının ruhsal durumlarını düzeltmek ve onları yeniden topluma dâhil etmek amacıyla yapılmaktadır (Örnek, 2000: 207).

Ölüm geçiş dönemiyle ilgili rüyalar; Battal Gazi Destanı, Manas Destanı ve Danişmend Gazi Destanı'nda görülmektedir.

Battal Gazi Destanı'nda Battal yaşlanır ve artık kutsal topraklarda inzivaya çekilir. Gitmeden önce de Kayser'den Malatya'ya saldırmaması için söz alır. Aradan yedi yıl geçtikten sonra Kayser Kanatus verdiği sözü tutmaz ve Malatya için ordu hazırlığına başlar. Battal'a rüyasında Hz. Peygamber tarafından Malatya'daki Müslümanların zor durumda olduğu ve onların yardımına gitmesi söylenir. Battal kutsal topraklardan ayrılmak istemediğini söyler. Hz. Muhammed de ona kendisini özlediğini ve kısa süre sonra buluşacaklarını bildirir (Köksal, 2007: 314). Ölümün yaklaştığını bildiren bir rüya olarak kabul edilebilir.

Battal Gazi Destanı'nda Battal öldükten sonra birden rüzgâr esip yağmur yağmaya başlar. Birden Battal'ın vücudu görünmez olur, bu durumu kimse anlayamaz. Battal'ı aramaya gelene çocukları onu arar ama bulamaz. O gece rüyalarında babalarını görürler. Battal onlara vasiyette bulunur. Battal bu sözleriyle çocuklarını yaşamlarını nasıl şekillendirmeleri gerektiği konusunda bilgilendirmeye çalışır. Battal Gazi sağlığında yapamadığı vasiyetini şehit olduktan sonra bu şekilde yapmıştır.

"O gece düşlerinde Seyyit'i bir buraka binmiş başında taç, alnunda hilâl; tamamen şehitler katında gördüler. İleri gelip selâm verdiler.

Seyyit: –Ey canım oğullarım! Bundan sonra beni dünyada aramayın. Ben hak Teâlâ Hazretlerine vasıl oldum. Ama benim kalbim sizinledir. Siz de din yolunda sıkı durun. Daima Allah rızası için gaza edin. Nefsinize aldanmayın. Yiğitliğinize ve pehlivanlığınıza mağrur olmayın. Dünyayı devlet edinmeyin. Hiç bir yaratılmışa hakaret nazarıyla bakmayın. Her yıl Mekke ve Medine'ye hediyeler gönderin. Acizlere yardım edin. Danişmadan iş işlemez ki sonra pişman olmayasınız. Her işte Allah'tan yardım isteyin. Zalimlerle sohbet etmeyin. Onların sohbeti, gönülleri karartır. Daima hayır ve bağıştan uzak olmayın. Eğer bu vasiyetlerimi tutarsanız kıyamet gününde yüzünüz ak olsun, dedi. Sanki yıldırım gibi geçti yürüyüverdi. Ertesi gün oldu. Ali ağlayarak Nezir'in yanına geldi. Gördü ki o da ağlıyor:

–Ne oldu? dedi.

Nezir: –Senin gördüğün düşü ben de gördüm, dedi (Köksal, 2007: 319-320)

Battal Gazi'nin çocukları Malatya'ya döner ve babalarının yasını tutarlar. Battal'ın arkasından hatimler okunur, dualar edilir.

Battal Gazi'nin mezarının bulunması da yine bir rüyaya dayanır. 1202 yılında Selçuklu Türk devletinin Anadolu'daki egemenliği sırasında Battal'ın Kutluca Çoban Baba adındaki bir erenin rüyasına girmesi ile gerçekleşir. Kutluca Baba Allah'a Battal'ın mezarını bulabilmek için dua eder ve uykuya daldığında rüyasında kendisine Battal'ın mezarının yeri söylenir. Kutluca Baba, hakkındaki bu bilgiyi alan Konya'daki Sultan Hatun derhal bu ereni aratır, çünkü o da rüyasında Battal'ı görmüştür ve Battal ondan üzerine bir türbe yaptırmasını istemiştir. Sultan Hatun, Kutluca Baba'ya Battal'ın mezarını buldurur ve oraya bir türbe yaptırır (Arak, 2010: 55).

Türk destanlarındaki rüya motifinin işlevlerinden biri de gelecekte haber vermesidir. *Dânişmend Gazi Destanı'nda* Melik Gazi, gördüğü rüyalar sonucunda gelecekte haberdar olmaktadır. Melik, rüyasında bütün âlemin denize döndüğünü, kendisinin ve Sultan Turasan'ın farklı gemilere bindiğini görür. Bir süre sonra Sultan Turasan'ın gemisi batar. Rüyadan uyanan Melik, Sultan Turasan'ın öleceğini ve fetihleri tek başına gerçekleştireceğini anlar (Demir, 2004: 67).

Dânişmend Gazi Destanı'nda Dânişmend Gazi bir cenk sırasında ok ile yaralanır ve ateşlenir. Sonunda atının üzerine yıkılır. Dânişmend Gazi yaranlarını toplar ve ölüm vaktinin geldiğini, bunu Hz. Peygamber'in rüyasında anlattığını söyler.

"Allah'ın kaza işini gör ki o gün Melik Dânişmend'in uyuşundaki yara açıldı ve kan boşaldı. Melik cenkte ateşlenmişti, o yaradan haberi yoktu. Melik Dânişmend Puthil melununa uğradı, hain süngüyle Melik'e hamle kıldı. Melik o hainin süngüsünü iki pare kıldı. Hemen Melik Dânişmend ayağını atın üzengisinde ayağa kalktı ve erişip Puthil'e bir kılıç vurdu ki eyer kaşına kadar iki pare kıldı. Gâvur ordusundan gürültü koptu. Domuzlar gibi hortlaştılar. Derhal Gürcü ordusu Melik Dânişmend'e ok yağdırdılar. Melik'i on yedi yerinden yaraladılar. O arada çok Müslümanı şehit ettiler. Melik o arada kendi askerine nazar kıldı, gördü ki bin kadar kişi ancak kalmış. Orda Canik sultanının Manuil adında bir kölesi tuzak kurmuş, gâvur çark oku attı. Kaza ile ok Melik Dânişmend'in bir yanına girip, öyle öbür yanından çıktı. Melik gördü ki iş haddini geçti, su baştan aştı. Hemen Melik Dânişmend kazaya rıza verip atının boynuna yıkıldı. Gaziler feryat edip, Melik Dânişmend'i alıp geri kaçtılar. Gâvurlar bunu görüp derbendin önüne kaçtılar...

Melik Dânişmend: - Ey benim yaranlarım! Bilmiş olun ki benim işim tamam oldu, vadem doldu. Bu saat Resul Hazretini (s.a.s.) düşümde gördüm. Bana: "Melik Dânişmend Gazi, bil ki senin ömrün âhir oldu, yapmam gerekli işler tamama erişti, dünyadan ahirete sefer eyle ki vâden tamam oldu, bu dünya kime baki

kaldı ki sana kala? Ve dahi her kim ki bu dünyaya geldi, ecel ardınca erişir. Ecelden kimse âmân bulamaz” dedi (Sert ve Biçer, 2007: 294-295).

Manas Destanı'nda Manas ölmüştür. Fakat Manas'ın karısı Kanıkey bir rüya görür ve bu rüyayı kocasının yeniden dirilmiş olabileceği şeklinde yorumlar. Bunun üzerine Yakup-bay Manas'ın mezarına bakmaya gider ve Manas yeniden dirilir.

(2210)

“hırıldayıp şöyle dedi:

“Benim babacığım ile anneciğim,

İki değil, bir mi idi?

Gece yatıp düş gördüm,

o düşüm opkon düş,

(2215)

yüreğimin başını kopkon düş!

ay karanlığında gece idi,

ay tepeden doğuyordu!

Gün karanlık gün idi,

gün tepeden doğuyordu,

(2220)

Bununla temiz dileğim oluyor demek:

Ocak başında bir kavak,

kol gibi kavak çıkıyordu.

Bir dalı kıvrılıp ayın gözünü aldı,

(2225)

(başka) bir dalı(da) kıvrılıp

güneşin gözünü aldı!

Güneş sıcak olunca,

gölgelenip yürüdü,

gülümseyip Kanıkey

(2230)

gölgelikte yürüdü!

Bir dalı eğilip,

göğün gözünü aldı,

Ala-too gibi (doğan) Yakup-Han,

onun gölgesinde yürüdü,

(2235)

bir dalı eğilip,

yeryüzünü örttü!

Yer soğuk olunca,

Bağdı-Döölöt baybiçe

onunla ısınıp yürüdü!

(2240)

Padişahım Manas dirilip,

dirilip geliyor olmasın?”

O zaman Yakup-Han (şöyle) dedi:

“Kırk çoroya haber sal, balam!

Ala-Too gibi (doğan) Manas'ın

(2245)

dirilip geldiğini,

akar su gibi (çoşan) Manas'ın

dalgalanarak geldiğini,

selvi gibi senin Manas'ın

salınarak geldiğini,

2250)

deniz gibi senin Manas'ın,

çalkalanıp geldiğini

Düşün düş olmasın!

gerçek olsun, balam!”

O zaman Kanıkey (şöyle) dedi:

(2255)

“Ak-Kula gitti yok oldu,
Ak-Şu inkar gitti yok oldu,
Ak-Taygan gitti yok oldu,
Bu nasıl bir sır oldu? (Gülensoy, 2002: 150-151)

Sonuç

İnsan hayatının ayrılmaz bir parçası olan rüyalar üzerinde çalışmalar yapmak, onlara manalar vermek geçmişten geleceğe bireyleri ve toplumları etkilemiş ve yönlendirmiştir. Rüyaların manaları farklı toplumlarda çeşitli yorumlarla karşımıza çıkmakla beraber işlevi bakımından değerlendirildiğinde ortak özellikler göstermektedir.

Doğu toplumlarında rüyanın mahiyeti ve işlevi inanç sistemi ile iç içedir. Din kitaplarında bahsedilen rüyalar içinde yaşadığı toplumun hayatında birtakım kabullerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum İslamiyet öncesi ve sonrası Türk toplulukları için de söz konusudur (Yüksel, 1996: 301).

İslami destanlarda rüyaların önemli işlevleri vardır ve bu işlevler, kahraman ve yanındakilerin işlerini kolaylaştırmaktadır. Olayların akışı hakkında öncesinden haberdar olmak, tehlikelere karşı hazırlık yapmak rüyayla elde edilen üstünlüklerdendir. İleride fethedilecek yerlerin rüyayla müjdenmesi İslam coğrafyasının nerelere kadar genişleyeceğini gösterir. Bu coğrafya kahramanın hedeflerini oluşturur. Çalışma, rüyaların işlevleri açısından değerlendirildiğinde şu tablo ortaya çıkar:

1. Rüyaların gelecekteki haber verme işlevi: Doğum geçiş döneminde Manas Destanı, Battal Gazi Destanı ve Oğuz Kağan Destanı'nda görülmektedir. Evlenme geçiş döneminde Battal Gazi Destanı ve Danişmend Gazi Destanı'nda görülmektedir. Ölüm geçiş dönemi Battal Gazi Destanı, Danişmend Gazi Destanı ve Manas Destanı'nda görülmektedir.
2. Gayrimüslimlerin Müslüman olması işlevi: Doğum geçiş döneminde Oğuz Kağan Destanı'nda görülürken evlenme geçiş döneminde Battal Gazi Destanı ve Danişmend Gazi Destanı'nda görülmektedir.
3. Kahramana rehberlik etme işlevi: Evlenme geçiş döneminde Battal Gazi Destanı görülürken ölüm geçiş döneminde Battal Gazi Destanı ve Manas Destanı'nda görülmektedir.
4. Rüya da yaraları iyileştirme işlevi: sadece doğum geçiş döneminde Manas Destanı'nda görülmektedir.
5. Emir ve isteklerin kahramana iletilmesi işlevi: Evlenme geçiş döneminde Battal Gazi ve Danişmend Gazi Destanı'nda görülürken ölüm geçiş döneminde Battal Gazi Destanı'nda görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKOT, Bülent (2011). “Tasavvufi Terbiyede Rüyânın Değeri”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 10 (19), s. 93-113.
- ARAK, Hüseyin (2010). “Türk Destanı Battal Gazi’de Yer Alan Motifler”, *Eskişeni - Aylık Şehir Kültürü Dergisi*, s. 20, s. 50-67.
- BARS, Mehmet Emin (2008). “Koroğlu Destanı’nda At, Kadın, Silah”, *Turkish Studies*, s. 3/2, s. 164-178.
- BARS, Mehmet Emin (2013). “Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Oğuz Kağan Destanı’na Bir Bakış”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, s. 2/4, s. 181-197.
- BARS, Mehmet Emin (2014). “Alp Tipi Kavramı Çerçevesinde Manas”, *Tarih Okulu Dergisi*, s. XVII, s. 345-357.
- ÇELEPİ, Mehmet Surur (2010). “Danişmend-Nâme’de Rüyaların İşlevleri”, *Turkish Studies* s. 5/1, s. 263-280.
- ÇELİK, Ali (2005). *Trabzon Çaykara Halk Kültürü*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- DEMİR, Necati (2004). *Dânişmend-Nâme*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEMİR, Necati ve ERDEM Mehmet Dursun (2006). “Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı”, *Turkish Studies*, s. 1, s. 97-139.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DÖNMEZ, Haydar (2001). “Eskiçağ İnsanın Düş Anlayışı”, *İdol Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği Dergisi*, s. 9, s.41-44.
- DUMAN, Mustafa (2012). “Bozkurttan Hızır’a Türk Halk Anlatmalarında Kılavuz”, *Millî Folklor*, s. 96, s. 190-201.
- DURAN, Ramazan (2016). *Kitâb-ı Düstûr-ı Şâhî Fi- Hikâyet-i Pâdişâhî*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- DUYMUŞ Floriot, H.Hande ve ESER, Elvan (2013). “Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakındoğu’da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine”, *Turkish Studies* s. 8/2, s. 73-87.
- EKİCİ, Metin (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ELİUZ, Ülkü (2001). “Dede Korkut Hikâyelerinde Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi”, *Bilig*, s. 18, s. 63-83.
- GÜNAY, Umay (2015). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (2002). *Manas Destanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜZEL, Abdurrahman (2006). *Dini-Tasavvufi Türk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İMAMOĞLU, Abdülvahit (2010). “Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. XII (22), s. 21-47.
- İNAN, Abdülkadir (1972). *Manas Destanı*, İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- İNAN, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- KADIRZADE, Kadir İbrahimoglu (2005). *Âdetler İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi*, Çev. Ahmet Doğan, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAHYA, Alev (2000). “Dede Korkut Hikâyelerinde Kadının Konumu”, *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara: AKM Yayınları.
- KARAMAN, Kasım (2004). “Rüya Kaynaklı Bireysel Tecrübelerin Toplumsallaşması -Bayat Köyü Dede Örneği-” *Tübar*, s. XVI, s. 143-162.

- KELEŞ, Erdoğan (2004). "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Muğla'da Evlilik Kurumu", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 21(1), s. 183-201.
- KORKMAZ, Kürşat M. (1999). "Elli Yıl Önceki Gaziantep'te Gelin ve Damat", *Milli Folklor*, s. 42, s. 92-95.
- KÖKSAL, Hasan (2002). *Milli Destanlarımız ve Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Toker Yayıncılık.
- KÖKSAL, Hasan (2007). *Battal Gazi Destanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2004). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KUZUBAŞ, Muhammet (2007). "İkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi", *Turkish Studies*, s. 2 (1), s. 305-316.
- ÖGEL, Bahaeddin (2003). *Türk Mitolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (2000). *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZBAY, Ekrem ve Diğerleri (2010). *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Ali (1980). *Çağlar İçinde Türk Destanları*, İstanbul: Emek Matbaacılık.
- SERT, Mehmet ve Biçer, Bekir (2007). *Danışmend Gazi Destanı*, I. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ŞAŞMAZ, Abdulkadir (1991). "Milli, Manevi, Tarihi ve Kültürel Değerler İçerisinde Ailenin Yeri", *Milli Kültür*, s. 82, s. 53-55.
- TÜMER, Günay ve Küçük, Abdurrahman (2002). *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları.
- ULUDAĞ, Süleyman (2001). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- YARDIMCI, Mehmet (2007). "Türk Destanlarında Tipler ve Motifler", *Destanlar* (50-69), Ankara: .Ürün Yayınları.
- YILMAZ, Ebru Burcu (2011). "Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Bilig*, s. 56, s. 45-46.
- YILMAZ, Mehmet (2011). "Battal-Name-Sasonlu Tavit ve Digenes Akrites Destanlarında Rüyalarn İşlevleri", *Turkish Studies*, s. 6/1, s. 1881-1893.
- YÜKSEL, Hasan Avni (1996). *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.